

WENDELIN SCHMIDT-DENGLER

Megalomania Austriaca

ADALÉKOK AZ OSZTRÁK IRODALOMTÖRTÉNET PROBLÉMÁJÁHOZ

1.

Senki nem csodálkozik azon, hogy éppen Ausztria esetében vált a nemzeti irodalom kérdése sürgetővé. A jelen tanulmányban azonban nem az a feladatunk, hogy az osztrák irodalomtörténet-írás kóros fejlődését felvázoljuk. A témáról egy egész könyvet lehetne írni, ami még mindig csak kevéssé kielégítő kétértelműségeket fogalmazhatna meg, melyek fényében mind az osztrák nemzeti irodalom szószólói, mind ellenlábasai meglehetősen kétes színben tűnnének fel. Ehelyett arról kell beszélnünk, milyen keretek között vizsgálható ez a kérdés, és milyen alapokat tudott adni maga az osztrák fél egy osztrák nemzeti irodalom megalkotásához. Ez a célkitűzés indokolja a fent olvasható címet. A cím funkciója azonban nem az, hogy az osztrákokat általánosságban nagyzási hóborttal vádolja, hanem hogy egy olyan retorika – ha úgy tetszik – pszichoszociális alapjaira kérdezzen rá, mely ezt a bárhogy is definiált „osztrák” létezését igyekszik igazolni, és ami éppen az új évszázad beköszöntével meglehetősen kritikus helyzetbe került. Ebben a retorikában ez a bizonyos „osztrák” különböző halmazállapotokban jelenik meg, melyek a mindenkori politikai helyzetre vezethetők vissza: a válaszok attól függenek, hogy a biedermeierről, a neoabszolutizmus koráról, a Fin de Siècle-ről, az Első Köztársaság koráról, a rendi államról, a Második Köztársaságról vagy a jelenlegi, EU-n belüli Ausztriáról van-e szó. Az irodalmat természetesen nem szeretném egyenesen ezekből a nagyon különböző társadalmi és politikai keretektől levezetni. Fontosnak tartom azonban a mindenkori szituáció lehető legteljesebb körű figyelembevételét. Éppen az tűnik nekem az irodalomtörténetek legnagyobb hibájának, hogy figyelmen kívül hagyják a különböző keretfeltételeket, és ahelyett, hogy egy többközpontú rendszerben gondolkodnának, egyetlen olyan irányelvet vesznek alapul, amely Lipcsében, Hamburgban, Weimarban, Berlinben vagy Frankfurtban honos. A német irodalom mércéjét sokáig Weimarban határozták meg, most Frankfurtba, vagy talán már Berlinbe tevődött át.

2.

Nem szeretnék a kisállami gyűlölködés hibájába esni, de mindenképp fontosnak tartom egy irodalomtörténet megalkotásakor Németország és Ausztria különböző társadalmi és politikai adottságainak figyelembevételét. Az osztrák nemzeti irodalom kérdése ugyanis Ausztriában nem maradt az irodalomtudomány területén belül; írók közötti vitatott kérdéssé vált. Írók és irodalomtudósok között egyfajta szakmai vita alakult ki; az írók az iro-

dalomtudományt, akár a nemzeti irodalom léte mellett, akár ellene szólt, megrótták. Ez a gesztus azonban az Ausztriában oly kedvelt akadémiaellenes irodalmi hagyomány különösen kedvelt rituáléi közé tartozik, ami csak azt bizonyítja, hogy magukat az írókat sem hagyják hidegen a hovatarozásukat vitató kérdések. Jó példa erre az értelmiségi körökben közkedvelt Robert Menasse, aki komoly hibákat vetett az osztrák germanisztika szemére, azon belül az enyémre, doktori témavezetőjének szemére is. Bár a kritika egy helytelen idézetten alapul, mégis igazat kell adnom Menassénak, mikor *Nemzet nemzeti irodalom nélkül* című írásában azt mondja, hogy

„az osztrák germanisták azon állítása, miszerint az osztrák irodalom nem mutat fel meghatározó nemzeti vonásokat, már önmagában osztrák nemzeti sajátosság. Ha az ember alaposabban megnézi ezeket a germanista tanulmányokat, könnyen észreveheti, hogy teljes mértékben megfelelnek annak az osztrák nemzeti érzésnek, amely lényegében abból a politikai szükségszerűségből és ennek megfelelő társadalmi szükségletből jött létre, hogy megszabaduljon bűnös történelmi kötődéseitől, és egy terheitől mentes új szuverenitásra tegyen szert.”

Így is lehet látni a dolgot. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy sok germanistának éppen az a célja, hogy ne legyünk a nemzet-pótlás igényének és ezáltal az osztrák sovinizmusnak az áldozatai. Menasse mindenesetre hozzáfűz ehhez a megjegyzéshez egy olyan észrevételt is, ami segíti a továbbgondolkodást:

„Ausztriában [...] az osztrák irodalmat általában ugyanúgy, ugyanazon általános esztétikai kritériumokkal mérve olvassák, mint az ír, német, francia vagy amerikai irodalmat, azaz Ausztriában az osztrák irodalmat kerülőutak nélkül mindjárt világirodalomként fogyasztják.”

Megfigyelései Menassét arra a következtetésre juttatják, hogy

„az osztrák irodalom által leírt hontalanság abban a recepció magatartásban folytatódik, amely, amennyiben egyáltalán rendelkezik kritériumokkal, a világirodalom kritériumaira összpontosít. Így dialektikus fordulatban akaratlanul és észrevétlenül egy nagyon sajátos, a világban egyedülálló, mélyen osztrák sajátosság jött létre: *A hontalan világirodalom.*”

Túl messzire vezetne most, ha ezzel a tézissel részletesebben foglalkoznánk. Azt talán mégis megállapíthatjuk, hogy Menasse maga láthatóan úgy értelmezi ezt a gondolatot, hogy az osztrák irodalom a nemzeti fokozatot átugorja, és a minősítési köröket kihagyva, magától értetődően bebocsájtást nyer a világirodalomba. Ezzel a megállapítással Menasse sikeresen megkerüli azt a kérdést, hogy hogyan ragadható meg az osztrák irodalom sajátos természete, és érvelésével saját magát is megelőzi: amennyiben az osztrák irodalom hontalanságáról beszél, és a világirodalomhoz való közvetlen tartozását ironikusan megkérdőjelezi, végeredményben igazolja, és egyúttal jóváhagyja ezt az állapotot. A jelenséget Christoph Ransmayr *Az utolsó világ* című regényében látja a legszemléletesebben megtestesülni: „És nem éppen ebben rejlik az Ausztria számára különösen vigasztaló gondolat: A.E.I.O.U. – Ausztria lesz az utolsó a világon?” Így lesz *Az utolsó világ*, holott a regényben Ausztria egyáltalán nem kerül szóba, par excellence osztrák regény, mert alapjá-

ról, Ovidius *Átváltozások*jától minden gond nélkül a nemzeti szűkös keretei fölé emelkedik. Ami Ausztriára érvényes, az érvényes a világra is, egyszóval az osztrák mérce világ-mércévé válik.

3.

Az osztrák irodalom illetén meghatározása nem egyedül Menasse hóbortja. Az osztrákoknak ez a, nevezzük úgy, közvetlen világhoztartozása, jellegzetes jegye annak a stratégiának, amivel az önmeghatározás kínos problémája elől óvatosan kitérnek. Nem Menasséval vette ez kezdetét, csak Menasse írásaiban találja meg legtisztább kifejezését. Így például már Herbert Eisenreich is a világirodalom aspektusából akarta vizsgálni az osztrák irodalom egyediségét 1959-es *Az alkotó bizalmatlanság avagy osztrák irodalom-e Ausztria irodalma?* című esszéjében. Ő azonban úgy gondolta, hogy „nem hiú vállalkozás egy irodalmat nemzeti voltára tekintettel mindig újra szemügyre venni, és nemzeti reprezentációs erejét megvizsgálni”, hogy megállapítható legyen, „képes-e a világirodalom fűgájában sajátos hangot képviselni.”

Érdeemes lenne azt a kérdést is feltenni, hogyan fejeződik ki ennek a ma már kicsiny Ausztriának a világhoz való közvetlen kapcsolása emblematisz szinten. A 17. századtól kezdődően például gyakran felbukkan a „földgolyó mint Ausztria játéklabdája” allegória, ráadásul olyan korokban, mikor a Bécsben székelő német császárok már nem mondhatták azt, hogy birodalmukban nem megy le a nap. Ausztria számára legkésőbb 1866-tól a német birodalom és később a Szövetségi Köztársaság jelenti minden szinten a viszonyítási pontot. Ennek ellenére minden esetben, mikor olyan egyszerű sémákon túl, mint Hofmannsthal porosz-osztrák megkülönböztetése, osztrák sajátosságokról van szó, felmerül az igény a világ-szintű érvényességre. Ennek legszebb példáját mindjárt Johann Nestroy szatirikus megfordításában láthatjuk: a kudarcot vallott 1848-as forradalom után keletkezett *Höllenangst* című bohózatban a következő összeggést adja Wendelin Pfrim:

„A szórakozás pénzbe kerül, a szegénynek nincs pénze, következésképp nincs szórakozása. Nem csoda, ha a szegény elégedetlen. Az elégedetlen, az összeesküvő és a forradalmár egy töről fakadnak... A forradalmárok általában a földi kormányzatok ellen fordulnak. Ez nekem túl kevés, én a baj forrását mélyebben, illetve magasabban keresem, én a világkormány ellen lázadok, azaz az ellen, amit tulajdonképpen sorsnak nevezünk [...] És ha ez nem sikerül – ami az ilyen vállalkozások esetén gyakran előfordul –, akkor is megvan az a jó érzésem, hogy jól megmondtam a sorsnak, hogy az élet sem több mint egy állandó vándorlás a legörömtelibb meglepetések diadalíve alatt, míg az egyenlő jogúak milliói csak azért élnek, hogy reménysegeik sírfeliratait számolgassák.”

4.

Még radikálisabbnak hat ennek a teljesíthetetlen igénynek a megfogalmazása Thomas Bernhardtál. Az 1966-ban keletkezett *politikai ájtatosság*ában Ausztria helyzetét, mintegy húsz évvel a második világháború után, heves támadás kíséretében fogalmazza meg:

„Ha most abból a gondolatból, hogy *én* gondolkodom, azon a vékony kötelen, melyen iskolázva vagyok, leereszkedem a hétköznapiok küzdőterére, hogy megmondjam a véleményemet az osztrák haza (az *én* hazám a világtörténelem) egyik nemzeti látomásáról, ha a spekulatív gondolatok és a gondolati spekulációk emberhez méltó magasságából honfitársaim térképére és testi és szellemi gyámoltalanságához *leereszkedem* (hogy megmondjam az igazat, csakis az igazat), ha abból a magasságból, melytől, jól jegyezzük meg, ők undorodnak, mintha hirtelen elvesztettem volna ellenállóképességemet, magamat koncnak vetem, akkor a most már rövidesen és biztosan bekövetkezőre tekintettel (ez is a személyes önuralom egyik aktusa!) valószínűleg vétkecs góggal, haza- és néparulással valamint elvakultsággal és nevetségességgel fognak megvádolni; egyeseknek az lesz az érzése olvasás közben, hogy bűnöző vagyok, és börtönbe (melyikbe?) kéne zárni, másoknak pedig hogy bolond vagyok, és bolondok házába (melyikbe?) kéne zárni.”

A bernhardi nyelvezet szuggesztív ereje nagyrészt abból adódik, hogy kevés szóval is mindjárt egy fent és lent térbeli viszonyt állít elő. A művész fent, a tömeg lent. A szavak provokatív ereje természetesen szándékolta, és a provokáció folytatódik a szövegben, de úgy, hogy az osztrák politika jelenléte (az osztrák kultúráéval ellentétben) hirtelen megkérdőjeleződik. Az osztrákok számára „az osztrák politika [...] olyannyira jelenlevő, hogy mindannyian [...] tudjuk, milyen csodálatos, az egész földgolyót besugárzó és megmelengető magasságokból zuhant csak egyetlen félévszázad alatt végérvényesen a semmibe”.

Itt a világegyetem, ott a semmi – Bernhard retorikájára jellemző, hogy harmadik lehetőség nincs. A hanyatló Monarchia tündöklően ragyogta be az egész földkerekséget: ez lenne a beszélő világa, akinek a világtörténelem a hazája. Ezt az általánosítást természetesen tekinthetjük retorikai túlzásnak is, minden esetre megvan a funkciója: a jelenbeli semmi radikális antitezist kíván, ezt pedig az ötven évvel ezelőtti világ képviseli. Számonra azonban az a meghatározó, hogy az a korszak, melyben az osztrák politika beragyogta a földgolyót, nincs nevével nevezve; Bernhard sehol nem válik konkrétá. Csak a már-már kozmikus metaforika ismétlődik, és itt is szerepet kap Bernhard központi metaforája, a „theater mundi”. De a következő sorban meglepően konkrétá válik a szerző, mikor a „proletár világforradalomról” mint „pusztító, megsemmisítő emberi fejlődésről” beszél. Az egész szerkezet nem teljesen érthető, mert ugyanennek az emberi fejlődésnek egyfajta költői magasságot is tulajdonít.

Egész másképp halad tovább az esszé gondolatvezetése. Az Ausztria-szidalmazás folytatódik, Ausztriát mint a politikai gyanútlan országát ábrázolja. Sokat lehet hallani

„hazáról és kormányról, demokráciáról és kommunizmusról és szocializmusról... De a demokraták nem tudják, vagy nem akarják tudni, mi a demokrácia, és a kommunisták nem, mi a kommunizmus, a szocialisták nem, mi a szocializmus, stb.”

Ez azt sugallja, hogy lennie kell egy tulajdonképpen értelemben vett demokráciának, szocializmusnak, kommunizmusnak (és bizonyára hazának és kormánynak is), ezek azonban nem hozzáférhetőek a köztudat számára. Van Bernhardnak egy alapgondolata, amely mindig újra felbukkan: azok, akik valamilyen világnézetet képviselnek, távol állnak annak utópikus koncepciójától. Az igazi szocialisták megbuknak, mert utópiájukkal meg kell

hogy bukjanak. Itt sem határozza meg a beszélő egyértelműen, mit is jelent kommunizmus és szocializmus valójában.

Természetesen nem lehet eltekinteni a proletáriátus és a proletár forradalom durva kritikájától; mégsem lehet a monarchia pozitív értékelésére vagy egyfajta nosztalgiára következtetni. Éppen ellenkezőleg: Ausztriának ugyanis éppen azt veti a szemére, hogy nem tudta a politikai változást kihasználni: „A monarchia fél évszázaddal ezelőtti megsemmisítését, Hitler húsz évvel ezelőtti megsemmisítését, mindezeket nem tudtuk a javunkra fordítani!” A történelemnek ez az olvasata szöges ellentétben áll a Második Köztársaság önértelmezésével, amely éppen a hagyománytól való elszakadásban és a nemzeti szocializmusból való távolságtartásban határozta meg magát. Hogy hogyan lehetett volna a történelmi folyamatokat kihasználni, az Bernhard szövegéből azonban nem derül ki. Csak a „historia magistra vitae” képlet visszavonásáról van szó. Éppen annak az állandó bizonygatását utasítja vissza élesen Bernhard, hogy Ausztria tanult az Első Köztársaság történelméből:

„Az az igazság, hogy a köztársaságok Ausztriát egyfajta precízióval az egész világ előtt nevetségessé tették, és hogy az utóbbi két évtizedben pl. egy perverz-impotens-narcisztikus kétpárti diktatúra vezetése alatt egyre mélyebbre süllyedtünk.”

Azt a tényt, hogy a korábbi kormány egyik része – a szocialista frakció – ellenzékbe került, Bernhard „propagandisztikus reménysugárnak” nevezi, „melyben mégis minden, mivel változás már egyáltalán nem lehetséges, a régiben marad.”

A szöveg ingadozik – és ez a gyengesége egyúttal erősségének közvetlen előfeltétele – a konkrét utalások és az olyan általánosító ítéletek között, melyeket semmilyen módon nem lehet ellenőrizni. Így a szöveg gúnyiratként megállja a helyét, de semmilyen politikai alternatívát nem nyújt; sőt, ellenkezőleg, minden próbálkozást, mely ettől a determinisztikus hozzáállástól igyekszik szabadulni, már csírájában elfojt. Végül már csak „az egész anyag félelmetes ismeretéről” beszél, mely „a hagyományok logikájába” való betekintésből adódik. Egy jóslatot is megkockáztat Bernhard: „Bele fogunk olvadni egy olyan Európába, amely egy új évszázadban jön majd létre, és semmivé válunk.” Azt a kérdést, hogy milyen is lesz ez az Európa, mely a jövőben létrejön, Bernhard nem válaszolja meg. A szöveg kategorikus állításokat tartalmaz, és minden konkrétum utáni fáradozást lényegtelennek tüntet fel. A tagadó ítélet nem tűr ellenvetést; immunizálja a beszélőt mindenfajta érveléssel szemben, amely differenciálna. Jól érthető az az irritáció, amelyet ezek a szavak okoztak. A szöveg távolságot tart a dolgok gyakorlati szemléletétől, sőt megtagadja a valós történelmi tények tekintetbe vételét. Ausztria nevetségessé, mert semmi, ami azonban mindig újra valami akar lenni. Ez komikumot szül, és a komikum az utolsó instancia, mely előtt Bernhard számot kíván adni művéről. De ezelőtt szóba jön még a tragédia: „Ausztria a világ színpadán, tragédiája (shakespeare-i értelemben) pedig, hogy a felhúzott függönyök előtt értelmét és tudatát veszítette!” Szövegeinek általánosító mondataiban pedig az az igény jelenik meg, hogy mindent egyetemes érvényűnek tüntessen fel, és Ausztriáról egyenesen a világra következtesse.

5.

Ami sokak számára túlzásnak, jobb esetben művészi túlzásnak hat, az a jelenkor osztrák politikájában időközben bevett gyakorlattá vált. Aki veszi a fáradtságot, hogy az osztrák politikusok, különösen a kormánypárt politikusainak megnyilvánulásait olvasgassa, az gyakran ütközhet az önmeghatározás olyan képleteibe, melyekben ha nem is a világegyetem, de a világ kulcsfontosságú elem. Művelődési és kultuszminisztériumunk honlapja például a „világosztályegyetem” szóval lenne feliratozható; Franz Morak pedig, a szövetségi kancellári hivatal kultúráért felelős titkára, valamint színész, Nestroy és Bernhard csodálója, elsajátította példaképei retorikáját, és egy 2003. április 4-i interjúban a következőt hirdette:

„Manapság egyre fontosabbá válik az a [...] kérdés, hogyan ábrázolható Ausztriának a kultúra területén betöltött szerepe. A kultúra világbajnokának lenni meglehetősen egyszerű feladat a hetedik, nyolcadik vagy kilencedik kerületben. Egy biztos, hogy világbajnokoknak kell lennünk a világban. Azt, amit én tehetek ezért, mégpedig hogy az osztrák művészetet külföldön jó helyzetbe hozzam, továbbra is meg fogom tenni.”

Még egyértelműbben átüt ez a törekvés Schüssel kancellárnak a május 16-i osztrák államszerződés ünnepének alkalmával elmondott beszédeiben, melyekben a hozzá eljutott pozitív híreket közli a néppel:

„Az utóbbi napok [...] pozitív híre, hogy tegnap a Readers Digest azt írta: a tökéletes európai, ahogy egy 18 országban 31.000 Readers Digest-olvasó körében végzett felmérés mutatja, Ausztria szülötte. Szébb bókot nem is kaphattunk volna.”

Ezek nem egy félrebeszélő beteg szavai, ahol az orvos arra vár, hogy a beszélőt végre olyan kezelésnek vesse alá, mely által megszabadíthatja kényszerképzeteitől. Ez a szövetségi kancellár beszéde, aki pozitív benyomást akar tenni, de láthatólag már nem maga beszél, hanem valami beszél belőle, a beszéd maga termeli ki mondatról mondatra az öngigazolás egyre újabb képleteit, melyek aztán a tudatalattit is megmutatják ijesztő meztelenségében:

„Természetesen vannak válságócok a világban, például az iraki háború – hál’ istennek gyorsan, flottul, szakszerűen hajtották végre és tulajdonképpen – egészen nyíltan mondom – hála istennek a lehető legcsekélyebb számú áldozatot követelte a katonai és polgári lakosság körében. Ezt is el kell egyszer ismerni, mert nem olyan egyszerű ez a kérdés.”

Ha eltekintünk – ami meglehetősen nehéz dolog – a történelem borzalmaiba és pusztításába való betekintés meghökkentő hiányától, a szakszerűség ezen kínos csodálatától, mely a beszélő szerint mindenütt hasznos, kiváltképp a háborúban, mert így az iszonyat flottul elmúlik, ha mindezekről eltekintünk, elcsodálkozhatunk, hogyan válik egy beszélő a világ bírójává, hogyan ölti fel a globális perspektívát, ami csak úgy mellékesen biztosítja az USA számára a teljes elismerést.

6.

Természetesen nem az említett kancellár kritizálása fontos számomra ebben az összefüggésben, hanem annak a megállapítása, hogy ezekben a szavakban egy olyan kollektív tudatalatti nyilvánul meg, amely nem arra kérdez rá, hogy is néz ki egy adott dolog, hanem csak arra, mit gondol a világ, bármit is értsünk világ alatt, az adott dologról. A szövetségi kancellár egy konferanszié szerepét veszi át, aki azt mondja: amíg beszélek, addig én vagyok a szövetségi kancellár. Hermann Maier és Arnold Schwarzenegger is Ausztria szimbolikus alakjai, izmaikat mutogatják, erős emberek, akikre a gyenge Ausztriának nagy szüksége van: egy terminátor és egy herminátor. Egy ilyen helyzetben az irodalom szerepe különösen kritikussá válik, pedig a Második Köztársaságban – és ez a megállapítás empirikusan is ellenőrizhető – az irodalom a kultúra területén belül bizonyára az egyik legjobb exportcikk volt. De ez senkit nem érdekel; az esztétikai termékek megkülönböztetett kezelésének helyébe innovációs terror lép, melyet csak a termékek mediális felhasználhatósága érdekel. Az irodalom viszonylagosan halkabb és árnyaltabb hangjának így egyértelműen nehezebb lesz meghallgatásra találnia.

Szükségesnek tűnt számomra a nemzeti irodalom fantomjának kérdését a reklám nyelvezetéből kiemelni, és a kultúra területén olyan önálló helyet biztosítani neki, ami irodalomként megilleti. Számomra az Ausztriában keletkező irodalom, vagy mondjuk akár hogy osztrák irodalom semmi esetre sem egy fantom, mégpedig olyan valós okokból nem az, mint az archiválás, vagy az anyagok feldolgozása, ami a hagyatékoktól az átfogó háttörténetig, a terjesztés, a kiadók és az íróegyesületek történetéig, sőt az irodalomtudomány tanulmányozásáig tart.

Aki ezeket a valós történeti folyamatokat vizsgálja, nem ijedhet meg az osztrák irodalom sajátosságának hiteles megragadásától. És ezt nem tehetjük félre mint valami jelentéktelen kérdést; bizonyára Svájcban sem teszik ezt. Hogy létezik svájci irodalmi archívum, és hogy egy osztrák létesítése is jó úton halad, politikai akarat megnyilvánulása is, ami nélkül (sajnos) ezen a területen sem lehet boldogulni. Az utóbbi időben sokat beszélnek – nem csak a következmények mérlegelése, hanem a szükségszerűség figyelembevételével nélkül is – a nemzeti államok megszűnéséről, akár egy átfogó európaizálódás akár a régiók összenövésének jegyében. Ezek a folyamatok természetesen az irodalom adminisztrációját is érinteni fogják, de egyelőre jobb híján amellet szólnék, hogy az állam, az államok ne vonják ki magukat a felelősség alól, akármennyire is abba az irányba mutat – legalábbis Ausztriában – a tendencia, hogy a kultúra iránti felelősséget a reklámot támogató magánvállalkozások veszik át. Hogy Ausztriában a nemzeti könyvtár úgy működik, mint egy magánvállalkozás, mégis elgondolkodtató. Az államnak még mindig megvan az a felelőssége az utókor felé, hogy megőrizze mindazt, amit termelt. Hogy a közös állampolgárság létrehoz egyfajta közelséget, és a közös érdeklődés alapját, azt nem értékelném túl nagyra. Az államnak inkább arról az állampolgárokkal szembeni kötelességéről beszélnek, hogy ezzel az anyaggal szakszerűen bánjon. Itt most nem bocsátkozhatom bele a regionális és nemzeti irodalom éppen Ausztria esetében különösen nagy különbségeinek kérdésébe, mégis szeretném a figyelmet arra a tényre irányítani, hogy Ausztrián belül nagyobb esély van arra, hogy a Thomas Bernhard-hagyaték kezelésének szükségességét az illetékesekkel beláttassuk, mint mondjuk Észak-Németországban vagy Finnországban. Ennyiben azok a kisebb és áttekinthetőbb egységek, melyek egy törvényes állami autoritás támoga-

tását élvezik, hasznosak, különösen amíg – és tudom, miről beszélek – az irodalomtudományi tevékenység nélkülözhetetlen feltételei másutt nem alakultak ki. Nem igazán bízom a magántámogatásokban az oly nehezen értékesíthető irodalom területén. Ezért sürgősen kéretik, hogy fáradjon le az ausztriai politika az önelégült retorika magas lováról, és vegye komolyan azokat a valós körülményeket, melyek között az osztrák irodalom keletkezik és befogadásra lel, és biztosítsa az üzleti folyamatok biztonságos menetét. Ez még mindig nem kerül annyiba, mint amekkora veszteséggel az elhanyagolása jár.

Hazabeszélek, és ragaszkodom ahhoz a meggyőződésemhez, hogy az irodalomtudomány számára hálás tárgy az ausztriai irodalom. Egy a bibliográfiákra vetett pillantás jól mutatja ezt. Mégis némi kételkedéssel figyelte első sorban a Német Szövetségi Köztársaság, mikor a hatvanas években egy meglehetősen bonyolult kiírással az osztrák egyetemeken Osztrák Irodalomtörténet és Általános Irodalomtudomány néven tanszékeket létesítettek. Mindez Herbert Singert, a kölni germanistát a következő megjegyzésre készítette: „Osztrák irodalom és általános irodalomtudomány – tertium non datur.”

Azt az állítást, hogy a külföldi kutatók nem tudnak mit kezdeni az osztrák irodalommal, teljesen abszurdnak tartom. Sőt, az osztrák irodalom kutatása éppen egy olyan terület, mely a külföldi germanistáktól több impulzust kapott, mint a hazaiaktól, gondoljunk csak Claudio Magrisra, Roger Bauerre, Leslie Bodira, Eric Blackallra, vagy sok más kutatóra. Másrészt – és ez érinti a tudományos bibliográfiámat – megbocsáthatatlannak tartanám, ha nem fordítanánk figyelmet olyan fontos művekre, mint Nestroy, a két világháború közötti irodalom, Ernst Krenek, Doderer, Broch, Jandl, Mayröcker, Albert Drach, Elfriede Jelinek, Robert Menasse, Robert Schindel vagy Thomas Bernhard. Időközben azonban az osztrák germanisztikának is keresztjévé vált az osztrák irodalom: a disszertációk és habilitációk nagy része az osztrák irodalomnak szenteli magát – amit természetesen észre is vettek éber kritikusaink –, szakunkat a már-már nyomasztó elosztrákosodás fenyegeti. Másrészt viszont gyakran hallom a hallgatók panaszait, hogy idejönnek Bécsbe, és nincsenek előadások Schnitzlerről, Hofmannsthalról, Krausról, Rothról, Horváthról, Handkéról, Musilról vagy Bernhardtól. Valahányszor egy külföldi germanista dolgozza fel az osztrák irodalom egy szakaszát, mindig megjelenik az osztrák germanizmus hiányosságainak vádja. Egy *double bind*nak vagyunk kitéve, amitől nem fogunk könnyen megszabadulni. Nem akarunk a Habsburg-mítosz fogjai lenni és ennek meghosszabításaként egy olyan osztrák nagyzási mánia áldozataivá válni, mely az egyedüli üdvözülést ígéri az osztrák irodalomnak; másrészt azonban fennáll a veszély, hogy elhanyagoljuk azt, ami tudományos érdeklődésünket magára kéne hogy vonja, és nem fordulunk kellő figyelemmel a nyilvánvaló felé. Ebben az esetben azonban újra könnyen a provincialitás vádja érhet bennünket, amennyiben nem a német irodalomkritika mércéjével mért művekkel, mint Musilével, Rothéval vagy Bachmannéval foglalkozunk. Lehet, hogy éppen a provincialitás vádjától való páni félelem űzi az osztrákokat ennek a nagyzási mániának a monológjaiba. Én kiállok a provincialitás mellett, mert úgy gondolom, hogy nem létezik olyan központ, melynek joga lenne bármit is vidékinek kikiáltani. És aki egy mélyen vidékies témában képes megragadni valami demiurgoszit, az képes lesz a téma iránt olyan érdeklődést keltetni, ami még a legvárosiasabb ízlést is kielégíti.